

O významu sociologických výzkumů pro prognózování sociálně ekonomického rozvoje v Německé demokratické republice*

Sociální prognózy jako vědecká předpověď směrů a obsahu budoucích procesů ve společnosti se v NDR již dávno staly nezbytným prostředkem poznání, řízení a plánování sociálně ekonomického rozvoje. Spolu s nepřetržitou analýzou rozvoje, struktury a fungování socialistické společnosti přispívají k shromáždění informací pro dlouhodobé plánování. Kvalita sociální informace určuje kvalitu analyticko-prognostické práce a tím také kvalitu plánových řešení.

Stálý růst rozsahu sociální informace a vzrůstající informační poptávka jsou atributem společenského rozvoje. Sociologická informace je sice relativně úzce spojena s vědecko-technickou, ideologickou a dalšími informacemi, má však také své specifické zvláštnosti, které vyplývají z předmětu sociologie. Sociologie vypracovala metody a instrumenty dovolující optimálně využít různé zdroje sociální informace. Toto využití předpokládá vytvoření souboru indikátorů a metod, programových souborů a bank dat k získání maxima druhotné informace z minima informace prvotní. Hodnocení jakékoli shromážděné informace předpokládá určitou filtraci, tj. její předběžné obsahové zpracování podle úkolu zadaného institucí, matematicko-statistické zpracování a posouzení vědecké relevance.

Taková filtrace informace samozřejmě předpokládá odpovídající prvotní zpracování, analýzu a prognózování odpovídajících řídicích úrovní. V NDR je sice k dispozici relativně široká informační základna (statistika, registrační a archívní materiály, vědecké a jiné dokumenty a výsledky sociologických výzkumů), v současné době však se vytvořila nerovnováha mezi prvotní a zpracovanou informací. Zkoumáme-li existující sociální informace z hlediska společenské analýzy a prognózy, můžeme se plným právem ptát, máme-li k dispozici nezbytná data. V tomto kontextu je nutno problematiku informací posuzovat nejenom z hlediska jejich sběrů a hodnocení, ale také z hlediska jejich akumulace.

V této souvislosti je nutno vzít v úvahu otázku různého stupně vyspělosti ekonomické a sociální statistiky a vytvoření bank dat s využitím výpočetní techniky.

Těsná vazba analýzy a prognózy sociálně ekonomického rozvoje se projevuje v tom, že v obou případech hrají významnou úlohu systémy ukazatelů. Proto je tak důležité rozpracovat ukazatele pro analýzu, plánování i prognózování na jednotném metodologickém základě. V NDR bude v příštích letech zaměřeno úsilí sociologů především na okruh úkolů sociální politiky. To se týká zkva-

---

* Výtah z referátu na zasedání pracovní skupiny *Sociální plánování a prognózování* problémové komise mnohostranné spolupráce akademií věd socialistických zemí *Vývoj sociální struktury socialistické společnosti. Sociální plánování a prognózování*, které se konalo v říjnu 1980 ve Varšavě.

Prof. H. Berger je vedoucím oddělení v Ústavu pro sociologii a sociální politiku Akademie věd Německé demokratické republiky; D. Rentschová je pracovnící ústavu.

litnění analýzy efektivnosti i zdůvodnění dlouhodobé strategie sociální politiky, která je zaměřena na další zvýšení životní úrovně a zahrnuje tyto hlavní směry:

- a) dynamiku a strukturu poptávky;
- b) růst důchodů a koupěschopné poptávky;
- c) zlepšení sociálního zabezpečení;
- d) rozvoj služeb pro obyvatelstvo;
- e) ochranu prostředí.

Je proto zvlášť nutné upozornit na sociologická opatření ve třech velkých oblastech sociální politiky, které jsou objekty sociálního prognózování a jichž se týkají rozpracovávané „systémy sociálních indikátorů“. Jde o:

- a) základní sociální procesy, jako další rozvoj a sblížování tříd, vrstev a sociálních skupin;
- b) sociální situaci pracujících charakterizovanou zvláště takovými momenty, jako jsou obsah a podmínky práce, bytové podmínky, výdělek, zásobování a všestranné zabezpečení, volný čas, ochrana práv žen a dětí, situace rodin, matek a starých občanů, ochrana prostředí;
- c) sociální opatření v oblasti práce, ve společensko-politické sféře, v duchovně kulturní oblasti.

Je zřejmé, že pásma prognóz těchto sfér jsou různá, neboť výchozí informace má rozdílnou úroveň a objektivní možnosti prognóz sociálních podmínek a sociálních poměrů jsou nestejně.

Aktuálnost využití sociologických poznatků pro zlepšení prognostické činnosti v národním hospodářství NDR, tj. v sociálně ekonomické sféře, zabezpečující rozšířenou reprodukci v zemi, je dána nutností více respektovat kvalitativní faktory společenského pracovního procesu v budoucnosti. V *Metodických pokynech pro plánování národního hospodářství NDR v letech 1981 – 1985*, které byly uzákoněny, je dokumentárně doloženo, že v zájmu zabezpečení mohutného zvýšení účinnosti důležitých národohospodářských úkolů je nutno rozpracovat dlouhodobé programy rozvoje jednotlivých podstatných komplexů sociálně ekonomické politiky. Z toho vyplývá, že spolu s dlouhodobým programem bytové výstavby, přijatým v roce 1973, který je jádrem sociální politiky v NDR a je zaměřen na vyřešení bytové otázky jako sociálního problému do roku 1990, stávají se předmětem dlouhodobých koncepcí rozvoje v národním hospodářství také další sociální problémy. Přitom bude nutno vytvořit předpoklady, jež by na jedné straně zajišťovaly dosažení efektivního ekonomického výsledku, například při zabezpečení energie, surovin a materiálů a při využití pracovních zdrojů, a na druhé straně by přispívaly k dalšímu rozvoji objektivních podmínek socialistického způsobu života v Německé demokratické republice. Systematický obrat sociologických vědeckovýzkumných institucí k takovému dlouhodobě důležitým sociálně politickým problémům je zdůrazněn i založením Ústavu sociologie a sociální politiky AV NDR v roce 1978.

Efektivní prognostická práce, chápána jako neoddelitelná část řízení a plánování sociálních procesů v rozvinuté socialistické společnosti, závisí především na tom, jak se podaří dokonaleji využívat objektivní zákony rozvoje společnosti. V zájmu jejich hlubšího poznání je nutné využívat sociologické výzkumy v takovém směru, aby doplňovaly poznatky ekonomické a odhalovaly sociální tendence rozvoje charakteristické pro zachování komplexnosti sociálního pokroku socialistického zřízení. Dlouhodobě plánování národního hospo-

dářství předpokládá stálé udržování základních proporcí a vysokou výkonnost výroby,⁽¹⁾ což nemůže být dosaženo, budou-li úkoly řešeny jednostranně, jen v ekonomické rovině.

Specifický význam sociologických výzkumů při prognózování sociálních procesů vyplývá z úkolu zdokonalit systém sociálně ekonomických ukazatelů, sloužící ke kontinuálnímu zobrazování společenského rozvoje tak, aby bylo možno postihovat stále více sociálních aspektů, jež překračují rámec obvyklých ekonomických přístupů, ale které ve skutečnosti, zkoumáme-li je v perspektivě, napomáhají nebo přímo vedou k vyřešení sociálních problémů. Tento požadavek vědecky založeného dlouhodobého plánu nemohou splnit dosud používané statistické ukazatele. Je pravda, že soubor těchto ukazatelů (každoročně v NDR vydávaný) poskytuje širší možnosti evidence sociálních procesů než ekonomické ukazatele. Zpravidla však vypovídá pouze o materiálních životních podmínkách a sociálních vztazích, tj. o objektivních podmínkách v NDR. Statistické ukazatele charakterizující sociální činnosti, sociální aktivitu lidí a způsob uspokojení určitých potřeb neexistují. Nemohou také zachytit subjektivní hodnocení životních podmínek ani subjektivní odraz působení objektivních podmínek na kvalitu uspokojování potřeb lidí, což má, podle našeho mínění, svůj význam jako druh sociální informace. Sociologické ukazatele naproti tomu mohou odrazit kvalitativní změny v dynamice potřeb obyvatelstva. Proto mají vysokou hodnotu z hlediska konkretizace sociálních cílů společenského rozvoje.

Pro vypracování závěrů o dlouhodobém rozvoji společnosti jako celku nemohou bohužel sloužit jakékoli sociologické výzkumy. V každé problémové oblasti je nutno provést několik základních výzkumů na vysoké teoretické a metodické úrovni. V současné době vznikly v NDR disproporce mezi objemem empirického materiálu získaného sociologickými výzkumy a teoretickými závěry, které by odhalovaly dlouhodobé změny ve společnosti a jejich tendence. Zlepšení této situace závisí na zvýšení metodické a metodologické úrovně přípravy, provedení, hodnocení a interpretace sociologických výzkumů. Předpokládáme, že díky vytvoření sociologického metodického centra, které začne v nejbližší době působit v Ústavu pro sociologii AV NDR, bude možné se lépe vypořádat s úkoly spolehlivého a racionálního získávání sociologické informace v NDR.

Sociologické výzkumy a expertízy o dlouhodobém výhledu rozvoje naší společnosti, které našly praktické použití, se dosud týkaly především oblasti teritoriálního rozvoje a rozvoje sociální struktury. Sociologická expertíza byla například využita při rozhodnutí o sociálně ekonomickém rozvoji velkých podniků města a okresu Riesa. Také v projektu rozvoje hlavního města NDR Berlína a jiných velkých měst byly využity výsledky sociologických výzkumů.

Ústav pro sociologii připravuje výzkumy zaměřené k poznání dlouhodobých tendencí rozvoje obyvatelstva NDR. Je to například výzkum zprostředkujících mechanismů sociálně ekonomické determinace reprodukce obyvatelstva, jehož cílem je přispět k zabezpečení prosté reprodukce obyvatelstva NDR. Jde současně o odhalení vzájemné vazby sociálně politických a demografických procesů a jevů a vypracování základů vědecky založené předpovědi reprodukce sociálních skupin. Jsou zkoumány tyto aspekty problematiky:

(1) *Direktivy k pětiletému plánu na léta 1976 – 1980.* Berlín 1976, s. 173.

1. analýza sociální potřeby mít děti;
2. analýza rozvoje životních podmínek společnosti a rodin;
3. analýza rozvoje hodnotových orientací jednotlivců a jejich rodin.

Cílem tohoto komplexního, na praxi orientovaného výzkumu je navrhnout opatření v oblasti sociální politiky, zajišťující, aby naprostá většina rodin v NDR měla 2 – 3 děti.

V Ústavu pro sociologii jsou připraveny také sociologické výzkumy, které mají sloužit pro dlouhodobou politiku rozvoje rodiny v NDR. Jsou zaměřeny na poznání vztahů mezi rodinou a společností v dlouhodobém vývoji, na formování socialistického způsobu života v rodinách různých tříd a vrstev a na působení sociálně politických opatření v této oblasti. Na empirické úrovni je také sledován problém sociální aktivity, činnosti specifické kvality, pro niž je charakteristická uvědomělá, na společenský pokrok zaměřená činnost.

Výsledky těchto výzkumů budou zvláště zajímavé pro vypracování prognóz hybných sil společenského pokroku.